

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.147768>

”Jos pää kestää, niin pärjäätk lukiossa” – Lukiolaistyttöjen strategioita sukupuolittuneeseen opiskelijaideaaliin

Heli Pesonen, Anne-Mari Souto & Toni Kosonen

Artikkelissamme tarkastelemme lukiolaistyttöjen strategioita, joilla he rakentavat suhdettaan lukiossa läsnä olevaan opiskelijaideaaliin. Tutkimus tuo esiin tyttöjen äänen ajassa, joka korostaa yksilökeskeisyyttä, itseohjautuvuutta ja vastuuta. Lukiolaistyttöjen arjessa ovat vahvasti läsnä sekä kapeaan normatiiviseen tyttötapaisuuteen vastaaminen että lukio-opiskelun paineet. Kiinnostuksemme aiheeseen kumpuaa aiemmista havainnoista koulun eriarvoistavista ja sukupuolittavista käytänteistä sekä tyttöjen jaksamisen haasteista. Aineisto koostuu 11 syvähaastattelusta, joita analysoimme dialogisen tematisoinnin keinoin, kategorisoimalla strategioita, jotka kuvaavat tyttöjen tapoja neuvotella suhteestaan opiskelijaideaaliin. Haastatteluaineistosta jäsensimme neljä strategiaa, joita ovat yksin pärjäämisen, huipulle tähtäämisen, pakotetun vastuun kritisoinnin ja normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategia. Lukiolaisia on tutkittu vähän, eikä etenkin tyttöihin tai tyttöyteen kohdistuvaa laadullista tutkimusta ole lukiokontekstissa tehty. Tutkimuksemme tekee näkyväksi elettyä lukiolaistyttöyttä ja lisää ymmärrystä tyttöihin kohdistuvista odotuksista. Lisäksi tutkimuksemme haastaa tunnistamaan sekä muuttamaan lukiokontekstin eriarvoistavia ja sukupuolittuneita käytäntöjä sekä lisäämään opettajankoulutukseen sukupuolittietoisuuden sekä -vastuullisuuden sisältöjä.

Johdanto

Just koska on jotenki niin etuoikeutettu olo siitä, miten helposti ite oppii, kun tiedostaa sen, miten toiset opiskelee tunteja ja tunteja päivässä, erityisesti siinä on tullu ilmi naispuolisilta lukiossa. [...] Ite on silleen ”okei toi opettaja osas selittää ihan hyvin, osaan kaiken”. Siinä se. Tuntuu omituiselta. Ku toi-mii ehkä eri tavalla ku, jotenki keskivertoaivot. (Linnea, H10.)

Edellä Linnea kuvaa erilaisia tapoja opiskella lukiossa. Näiden ohella Linnean puhe kertoo myös siitä, kuinka lukiossa menestyminen problematisoituu sukupuolen kautta ja alleviivaa siten tutkimuksessamme sukupuolen merkitystä tarkastelun kohteena. Linnea tunnistaa itsensä tilanteessa sukupuolen väärintekijänä suhteessa odotuksiin, joissa tyttöys määrittäy-

tunnollisena puurtamisena (Ojala ym., 2009, s. 29). Lainausta nostaa esiin sukupuolen merkityksen sosiaalisen järjestyksen ulottuvuutena, johon on otettava kantaa tavalla tai toisella.

Tutkimuksemme kiinnittyy keskusteluun opiskelijoiden koulutuskonteksteissa kohtaamista odotuksista, jotka kytkeytyvät opiskelijan sukupuoleen ja muihin sosiaalisiin eroihin (esim. Käyhkö, 2011b; Käyhkö, 2006; Souto, 2011; Tolonen, 2001). Tutkimuksemme kysymmekin, millaisia strategioita on tunnistettavissa tyttöjen tavoissa rakentaa suhdetta lukiossa läsnä olevaan opiskelijaideaaliin ja millaisia sukupuolittuneita merkityksiä näihin tyttöjen puheissa kiinnittyy. Tyttötapaisuus käsitteenä on saanut tutkimuksemme inspiraatiota sukupuolitapaisuuden käsitteestä, jossa sukupuoli ymmärretään toiminnallisina tekoina sekä tapoina ja tässä tutkimuksessa lukiokontekstissa tyttöihin kohdistuvina ja tyttöyttä määrittävinä hyveinä (Jokinen, 2004; Tolonen, 2018). Vaikka tapaisuuden avulla voidaan nähdä sukupuolten työn- ja vallanjaon pysyvyys, se on toimintaa, ja täten pienikin toistaminen voi saada aikaan muutoksen (Jokinen, 2004; Jokinen 2017, s. 69–70).

Aiheen tarkempaan tarkasteluun on herättänyt nuorten kohtaamat paineet nopeasta valmistumisesta nykyisessä epävarmuuden ja ennakoimattomuuden ajassa. Nuorilta odotetaan entistä suurempaa roolia omasta koulutuspolustaan sekä itseohjautuvuutta, suoraviivaisuutta, rationaalisia ja määrätietoisia päätöksiä. (Tolonen & Aapola-Kari, 2021; Timonen ym., 2016; Jarenko & Martela, 2017.) Näistä seikoista jäsentyy tutkimuksemme opiskelijaideaali, joka on kaikkia opiskelijoita koskeva ihanne. Tämä ihanne sisältää yhteiskunnassa ja lukiokontekstissa tavaksi tulleita sukupuolittuneita käytäntöjä. Vaikka viimeisimmässä lukion opetus suunnitelmassa on otettu paremmin huomioon yksilölliset tuen tarpeet, nuorten uupuminen on lisääntynyt ja se puhututtaa laajasti koulutuksen toimijoita, tutkijoita sekä laajempaa yleisöä (Opetushallitus, 2019; Tolonen ym., 2021). Niin kansalliset kuin kansainväliset tutkimukset osoittavat pahoinvoinnin sukupuolittuneisuuden. Tytöt kokevat voimakasta ahdistuneisuutta, voimakasta perfektionismia, huolestuneisuutta ja suorituspaineita. Lisäksi heidän on ponnisteltava osoittaakseen riittäväytensä. (Hagquist, 2009; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023; Låftman & Modin, 2012; Låftman ym., 2013; Murborg & Bru, 2004; Schraml ym., 2011; Tuominen ym., 2021; West & Sweeting, 2003). Keskustelu painottuu kuitenkin huoleen pojista ja tyttöistyvistä lukiosta (ks. esim. Lahelma, 2023).

Kirjallisuudessa on siis runsaasti näyttöä nuorten opiskeluun liittyvien odotusten sukupuolittumisesta ja kasautumisesta tytöille. Kuitenkin siitä, millaista on olla tyttö lukiossa, tiedetään varsin vähän (ks. Ahvensalmi & Vanhalakka-Ruoho, 2012; Laaksonen ym., 2021). Päästäksemme lähelle tyttöjen antamia merkityksiä haastattelimme 11:tä lukiolais-tyttöä ja analysoimme tätä haastattelupuhetta dialogisen tematisoinnin keinoin (Koski, 2020). Käytämme strategian käsitettä kuvaamaan tyttöjen moninaisia tapoja neuvotella ja rakentaa suhdetta opiskelijaideaaliin. Tutkimuksemme näin ollen jatkaa suomalaista tyttö-tutkimuksen feminististä perinnettä nostaen esille lukiokontekstin sukupuolittuneita käytäntöjä ja tyttöjen erilaisia tapoja ottaa kantaa paineeseen lukioaikaan.

Tytötutkimus ja lukion sukupuolittuneet käytännöt

Tutkimuksemme teoreettinen viitekehys kiinnittyy tyttötutkimukseen. Se on naistutkimukseen ja sukupuolentutkimukseen linkittyvä poikkitieteellinen tutkimussuuntaus, jonka kohteena ovat eri-ikäiset tytöt ja tyttöys (Ojanen, 2012). Ymmärrämme tyttöyden tutkimuksemme kulttuurisena, historiallisesti kehkeytyvänä ja myös sisäisesti moninaisena kategoriana, jossa tyttöyteen liittyvät odotukset ja sukupuolen esittämisen sekä tekemisen tavat

ovat jatkuvassa liikkeessä sekä neuvottelun kohteena (Ojanen, 2022). Sosiaalinen sukupuoli, joka opitaan yhteiskuntaan sosiaalistumisen myötä, siinä kulttuurissa, ajassa ja ympäristössä, jossa eletään, määrittelee tapoja ja odotuksia toimia sukupuolelle oletetulla tavalla ja osoittaa yksilöille paikan sukupuolittuneessa sosiaalisessa järjestyksessä (Ojala ym., 2009).

Sukupuolentutkimuksellisesti virittynyt kasvatussosiologinen tutkimus on nostanut esille, kuinka kouluinstituutio uusintaa sukupuolten mukaisia jakoja määritellen ja säädellessä sukupuolelle sopivia opiskelun ja olemisen ehtoja. Antikainen kollegoineen (2000) luonnehtii osuvasti, kuinka tytöt sosiaalistetaan omille paikoilleen, luonnollisiin sukupuolirooleihin jo varhain ja perinteiset sukupuoliroolit uusintuvat koulutuksessa. Käyhkö (2011a) laajentaa ajatusta koskemaan koko yhteiskuntaa ja kulttuuria, jotka rakentuvat sukupuoli-ideologialle. Tätä ideologiaa opetellaan sukupuolille tyypillisinä ja näennäisesti luonnollisina rooleina, tehtävänjakoina ja odotuksina.

Tutkimuskontekstimme lukion, kuten muidenkin oppilaitosten, on havaittu olevan valankäytön kenttä, jossa nuoret elävät ja kasvavat usean vuoden ajan muodostaen käsitystä itsestä sekä opiskelijana että sukupuolisena toimijana (Käyhkö, 2011a; Tolonen, 2001). Kaksijakoiseen sukupuolijärjestykseen liittyy käsitys tytöille ja pojille tyypillisestä käytöksestä (Ojanen, 2022). Ojala kollegoineen (2009, s. 19) kuvaa, kuinka sukupuolijärjestyksen ulkopuolelle ei voi astua: ”jotta voi olla ymmärrettävissä oleva toimija, on toimittava kuin nainen tai mies”. Davies (2006) jatkaa tätä ajatusta siten, että koulun käytännöissä toistetut sukupuolittuneet käsitykset määrittelevät ja rajaavat oppilaiden toimintaa kouluissa. Aiemmissa tutkimuksissa on huomattu, että virallinen koulun näennäinen sukupuolineutraalius sisältää sukupuolispesifejä ja sukupuolittavia käytäntöjä (Gordon & Lahelma, 1992; Käyhkö, 2011a; Myyry, 2020).

Eeva Jokisen (2004) ja Tarja Tolosen (2018) jäsenyykset sukupuolesta tapaisuutena ovat antaneet tutkimuksemme tärkeitä analyyttisiä avaimia. Sukupuolitapaisuus viittaa ihmisen ulkoiseen olemukseen ja normien noudattamisen traditioon (Jokinen, 2004, s. 288). Tyttöyttä lähestytään tutkimukssamme lukiokontekstissa olevana sukupuoli- eli tyttötapaisuutena, tyttöihin kohdistuvina ja tyttöyttä määrittävinä hyveinä, totumuksina ja luonnollistumina, joihin tyttöjen tulee rakentaa suhdetta (Jokinen, 2004; Tolonen, 2018). Toisin kuin Jokisen käsite, joka juontuu pragmatismista (sukupuolittuneiden tapojen ja totumusten analyysi), tutkimukssamme keskiössä on pikemminkin lukiokontekstissa olevat tyttötapaisuuden ideaalit ja normit, joihin tyttöjen täytyy ottaa kantaa tavalla tai toisella. Aineistomme ei anna mahdollisuuksia Tolosen etnografisen tutkimuksen kaltaiseen ruumiillisuuden analyysiin tapaisuuden tulkinnassa. ”Perinteinen normatiivinen tyttötapaisuus” on siis muotoilemamme analyyttinen kategoria, joka auttaa valottamaan aineistosta tyttöjen käytössä olevia strategioita.

Aiemman tutkimuksen mukaan koulukontekstissa arvostetaan hiljaa istuvaa, tunteja kiltisti seuraavaa ja ahkerasti opiskelevaa tyttöä (Koski, 2003; Ojala ym., 2009; Paule, 2016). Kiltteys voidaan nähdä vaivattomuutena, tytöt eivät häiritse tai riitele ja tekevät annetut tehtävät protestoitamatta ahkerasti ja tunnollisesti (Tarmo, 1992). Tyttöjen biologisen kehitysaikataulun oletetaan olevan myös poikia edellä, ja täten tyttöjen odotetaan käyttäytyvän kuin kypsät, rationaaliset ja vastuulliset aikuiset (Aapola, 2003). Samalla tyttötapaisuus rakentuu usein vastakkaisena poikatapaisuudelle. Tyttöjen myös ajatellaan asettuvan luontevasti koulun järjestyksiin, jolloin he viihtyvät, sopeutuvat ja menestyvät, ovat kuuliaisia, tunnollisia, huolellisia ja harmittomia, eikä heistä tarvitse olla täten huolissaan (Käyhkö, 2011a, s. 98–99.) Lahelman (2006) haastattelemat nuoret naiset näkivät koulussa menestymisen eräänlaisena pakkona. Kosken (2003) mukaan tunnollisuus ja ahkeruus peittää alleen ajatuksen siitä, että menestyvät tytöt olisivat lahjakkaita, ja hyvät arvosanat tulevat teke-

mällä kovasti töitä opiskelujen eteen. Järki ja rationaalisuus on aina nähty miehisiksi ominaisuuksiksi (Gordon & Lahelma, 1998). Tutkimuksessamme kysymmekin, millaisia strategioita on tunnistettavissa tyttöjen tavoissa rakentaa suhdetta lukiossa läsnä olevaan opiskelijaidealiin ja millaisia sukupuolittuneita merkityksiä näihin tyttöjen puheessa kiinnittyy.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseen osallistui 11 pohjoiskarjalaista valkoihoista, suomalaista lukiolaistyttöä, joita Heli Pesonen haastatteli 2020 syksyn sekä 2021 kevään aikana. Heistä 9 tavoitettiin laajemman Suuntaa LukiOpolulle -hankkeen kvantitatiivisen aineistonkeruun kautta, jossa Pesonen kertoi omasta väitöstutkimuksestaan ”Tyttönä lukiossa”. Tutkimuksesta kiinnostuneet saivat vapaaehtoisesti ilmoittaa yhteystietonsa kyselylomakkeessa. Yksi tyttö rekrytoitiin työelämäkontaktin kautta ja yhdestä harjoitushaastattelusta tuli varsinainen haastattelu. Haastattelujen hetkellä tytöt olivat lukion kolmannen vuoden opiskelijoita eli 17–18-vuotiaita. Tutkimuksessa on noudatettu tutkimuseettisen toimikunnan ohjeita (TENK, 2023). Ennen haastatteluja tyttöjä informoitiin haastattelujen vapaaehtoisuudesta ja haastattelutilanteessa pyydettiin tutkimukseen suullinen lupa (yhden alaikäisen huoltajalta kirjallinen lupa) sekä korostettiin, että tutkimuksen voi keskeyttää missä vaiheessa vain. Haastateltaville painotettiin, että he voivat rohkeasti kertoa, jos eivät halua puhua jostain tietyistä aiheista. Haastattelujen sisällöllisiä teemoja olivat perhe, tyttöys, lukio-opiskelu, valintojen, tulevaisuuden ja hyvinvoinnin kysymykset sekä suhteet niin vertaisiin kuin lukiotoimijoihin. Nämä teemat avattiin haastateltaville ennen haastattelutilannetta. Lisäksi haastateltaville kerrottiin, että tutkimushaastattelu nauhoitetaan, haastattelut litteroidaan ja aineistot pseudonymisoidaan niin, ettei heitä tai heidän mainitsemiaan oppilaitoksia tai läheisiä voi tutkimusjulkaisuista tunnistaa.

Tutkittavia haastateltiin yhdestä kolmeen kertaan riippuen siitä, kuinka paljon aikaa tarvittiin aiheiden käsittelyyn ja millä tavalla luottamuksellinen ja avoin ilmapiiri rakentui mahdollistaen teemojen syvällisen tarkastelun. Haastatteluissa annettiin tilaa haastateltavien omalle kerronnalle ja merkityksellisten aiheiden käsittelylle, minkä myötä niissä oli syvähaastattelulle (in-depth interview) tyypillisiä piirteitä (Rutledge & Hogg, 2020). Haastattelut toteutettiin yliopistolla, neutraalissa ympäristössä osallistujien toiveesta. Yksittäiset haastattelut kestivät tunnista kahteen, ja haastatteluaineistoa kertyi 19,7 tuntia, 198 sivua (fontti Verdana, fonttikoko 8, riviväli 1).

Haastatellut tytöt identifioituivat sukupuoleltaan naisiksi, siksi puhumme heistä sukupuolittavalla termillä tyttö. Tutkimuksessa käyttämämme tutkimuskentällä vakiintunut termi ”lukiolaistytöt” avattiin ja perusteltiin myös haastattelutilanteessa haastateltaville, koska ”tytöttelyyn” voidaan liittää aikuisuuden kynnyksellä olevaa naiseutta vähätteleviä merkityksiä. Tutkittavien joukko oli moninainen ja tytöt tulivat erilaisista perhetaustoista (myös erilaisista sosioekonomisista taustoista) ja elämäntilanteista. Heidän taustojensa moninaisuus näkyy aineistossa, mutta tässä artikkelissa olemme keskittyneet ja rajautuneet sukupuolen merkityksiin. Tämä raja on tehty myös tutkimuseettisistä syistä, sillä muiden erojen tai elämäntilanteiden käsittely olisi voinut paljastaa liikaa tyttöjen yksityisyydestä.

Aineisto on analysoitu dialogisella tematisoinnilla, jossa painottuu aineistossa toistuvien teemojen sekä aiemman tutkimuksen ja teorian vuorovaikutus (Koski, 2020). Haastatteluja tehtäessä varsinainen tutkimuskysymys oli vielä avoin ja se muotoutui haastatteluaineistoa tarkasteltaessa. Analyysi kohdistui aluksi aineistolähtöisellä otteella tyttöjen opiskeluun

liittyviin, koulun ammattilaisilta, perheistä, vertaisilta ja mediasta tuleviin sekä tulevaisuuden pohdintoihin kytkeytyvien odotusten erittelyyn, joita tutkimukseen osallistujat kohtavat arjessaan nuorina ja lukiolaisina. Luenta kohdistui ja rajautui opiskeluun liittyviin vaateisiin sekä niihin kytkeytyviin strategioihin. Tätä vaihetta seurasi teoriasidonnainen luenta, jossa huomiota kiinnitettiin vaateiden sukupuolittuneisuuteen sekä tyttöjen erilaisiin tapoihin ottaa kantaa näihin vaateisiin. Etenkin Mari Käyhkön (2006; 2011a; 2011b) tutkimukset työläistäustaisista tytöistä sekä Tarja Tolosen (2001; 2018) ja Eeva Jokisen (2004; 2017) jäsennykset sukupuolesta tapaisuutena olivat analyysin keskeisiä keskustelukumppaneita. Pesonen toteutti alustavan analyysin, minkä jälkeen tulkinnoista keskusteltiin ja niitä tarkennettiin tutkimusryhmässä.

Analyysiprosessin tuloksena päädyttiin neljään kategoriaan, jotka nimettiin 1) yksin pärjäämisen, 2) huipulle tähtäämisen, 3) pakotetun vastuun kritisoinnin ja 4) normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategiaksi. Strategiat ymmärretään tutkimukssamme tyttöjen tapoina rakentaa suhdetta lukiossa läsnä olevaan sukupuolittuneeseen opiskelijaideaaliiin. Strategioiden kautta pyrimme tuomaan tyttöjen äänen kuuluviin, mutta myös tuomaan esille tyttöyden moninaisuutta sekä tyttöjä aktiivisina toimijoina. Strategioiden voidaan nähdä kytkeytyvän kysymyksiin yksilön arvosta ja siitä, mikä sosiaalisessa kontekstissa on arvostettua, hyväksyttyä ja mikä arvotonta ja väheksyttyä. Käsitteen hyödyntämisestä tässä tutkimuksessa ovat inspiroineet Tolosen ja Aapola-Karin (2021) strategian käsite. He korostavat, että strategioiden omaksuminen ei välttämättä ole tietoista, vaikka termistä saattaa syntyä mielikuva harkitusta ja laskelmoidusta toimintatavasta.

Tutkimuksemme aineisto koostuu lukiolaistytöjen haastatteluista ja heidän lukiokokeuksistaan, joten tieto ja tietäminen jäsenyyteen feministisen tradition mukaisesti aikaan, paikkaan ja henkilöön sidottuna ja kontekstuaalisena (Haraway, 2013). Vaikka tutkimuksemme keskittyy tyttöihin, opiskelijoihin kohdistuvat odotukset ulottuvat myös muihin sukupuoliin. Lukiota koskeva sukupuolittunut julkinen keskustelu on keskittynyt pitkälti huoleen lukioden tyttöistymisestä, ja huomioimatta ovat jääneet tyttöjen omat näkökulmat sekä moninaiset tavat neuvotella heidän suhdettaan lukiokoulutukseen ja sen sukupuolittuneisiin odotuksiin. Analyysillämme vastaamme tähän tiedontarpeeseen ja puramme samalla sukupuoleen yhteydessä olevia eriarvoisuuden mekanismeja (Laihiala & Ohisalo, 2017).

Yksin pärjäämisen strategia

Jos on vaikka koulussa joku asia mitä ei ossaa, niin sit mie, en ehkä kysy apuu (mut) sit mie vaa yritän ite (saada selville). (Roosa, H7.)

Sit taas lukiossa [verrattuna yläkouluun] se on enempi semmoista et no teet mitä teet, jos et tee niin se on voi voi itelles. (Alisa, H9.)

En oo tarvinnu koska mie oon eläny sen kanssa koko miun elämän niin en mie silleen oo tarvinnu siihen (vaikea lukihäiriö) sitä tukee. [...] Miun mielestä se miun lukihäiriö parantunu siitä mitä se oli, sillee että ainaki ite just huomaan niitä virheitäni paremmin, ja tiedostan niitä virheitä paremmin. Ja sit se että just haastaa ihteensä. (Soili, H11.)

Roosan, Alisan ja Soilin aineistolainauksissa kiteytyy yksin pärjäämisen strategian keskeinen ydin. Kuten he kuvaavat, yksin pärjääminen näyttäytyy lukiokontekstin totuttuna ja normatiivisena tyttötapaisuutena: itsenäisenä yrittämisenä, vetäytymisenä, hiljaisuutena ja

mukana pysyttelynä, joka on aiempien tutkimusten mukaan toivottua käytöstä tytöille (ks. Ojala ym., 2009; Tarmo, 1992). Yksin pärjäämisen strategiaan sisältyy koettujen odotusten pitäminen omiana asiana, niiden peitteleminen ja vähätteleväminen. Tolonen (2018, s. 239) kuvaakin, että pärjääjät tyytyvät vallitsevaan olotilaan. Alisan aineistolainaus kuvastaa tekemisen ja tekemättä jättämisen kamppailua. Jos jotain ei tee tai tiedä, niin se on ”voi voi itselles”. Soili kertoo siitä, kuinka ei ole tarvinnut vaikeaan lukihäiriöönsä tukea, vaan on itse osannut kehittää oppimistaan haastamalla itseään ja huomaamalla virheitään paremmin. Seuraavassa Essi kuvailee tilannetta, jossa haasteisiin ei pyydetä apua, eivätkä ne saa näkyä ulospäin:

Meiänkin koulussa on paljon ihmisii jotka tarvii apua, paljon mua enemmän, tai jotka on ollu vaikeemmissa tilanteissa kun minä, koska mulla oli kaikki ihan hyvin, [naurahtaen] ainakin päällisin puolin. Niin, saattaishan siitä olla apua (juttelemisesta) mutta, koska mä oon niin kauan pärjänny yksin niin siten mä pärjään [naurahtaa]. (Essi, H4.)

Yksin pärjäämisen strategia näyttäytyy tyttöjen puheessa pystyvyytenä ”kyllä mä pärjään”; ” yritän ite”; ”haastan itteeni” (ks. Tolonen, 2018, s. 236). Huomionarvoista tässä on kuitenkin se, kuten yllä olevassa Essi luonnehtii, että pärjääminen ei näytä antavan tilaa tuoda esiin sitä kamppailua ja kipua, jota pärjääminen tytöiltä myös edellyttää (ks. Käyhkö, 2011b, s. 98). Essin sitaatti kuvastaa sitä, kuinka tässä strategiassa illuusiota hyvinvoinnista opiskelijasta täytyy ikään kuin pitää yllä eli näyttää, että päällisin puolin kaikki on hyvin. Naurahtava kuvailu kertoo siitä, kuinka Essi kuitenkin suhtautuu osittain ironisesti tähän yksin pärjäämiseen ja normatiivisen tyttötapaisuuden tavoitteluun. Strategia näyttäytyy suhteellisen pysyvänä. Essi kertoo siitä, kuinka hän on jo pitkään näin pärjännyt, eikä hän tule toimintatapaansa muuttamaan. Yksin pärjäämisen strategiassa jaksamisen haasteet tuovat toiseuden kokemuksia, ja kuten Essi kuvaa, omat haasteet ovat vähäpätöisiä, eikä niillä kannata kuormittaa henkilökuntaa. Henkilökunnan apu tulisi kohdistaa niihin, joilla on enemmän haasteita opinnoissa (ks. Kosonen, 1998) ja opettajien vähäinen resurssi tulisi hyödyntää järkevämmin. Myös Alisa avaa sitä, kuinka hän kokee omat haasteensa (sairauslomaa vaativat migreenikohtaukset) vähäpätöisiksi, eikä halua tehdä niistä isoa numeroa:

Enkä mä halua että tehä siitä jotain semmoista hirveetä juttua et joo että apua et nyt en pysty mihinkään ja näin, koska ei se oo niin. Kyl mä ihan hyvin pystyn ja tälleen. [...] Ja sitä paitsi ku sä oot koulussa niin mitä se auttais vaikka sä saisit jonkun sairasloman, sä joutuisit anyway tekemään ne ja sä tippuisit kärryiltä ja siin ois vaan hirveempi työ sen jälkeen kun sä tuut. (Alisa, H9.)

Alisan puheenvuoro tuo esiin, ettei tässä strategiassa lukiokontekstin luoma totuttu kehys pärjäämiselle oikeuta sairasloman pitämistä opinnoista, sillä poissaolojakso vaatisi vain enemmän työtä, ei huojennusta opintoihin. Yksin pärjäämisen strategiaa luonnehtii se, että hiljainen tyttö huolineen ja murheineen jätetään rauhaan ja yksin puurtamaan (ks. esim. Käyhkö, 2011b). Tästä tyttötapaisuudesta kertoo myös Essin sitaatti:

”Jos pää kestää, niin pärjäätkin lukiossa”

Ehkä tytöille, tai jos tyttö on hiljaa jossain takapenkissä niin se ehkä, jätetään enemmän huomiotta kun sit jos joku poika on hiljaa [naurahtaen]. [...] Ehkä on semmonen jotenkin ajatus että, monet kymppin tytöt on semmosia hiljaisia jotka vaan, yksin puurtaa ja sitten niitten pitää antaa puurtaa että ne saa niitä kympppejä. (Essi, H4.)

Kuten edellä kuvatussa aineistolainauksessa näkyy, yksin pärjäämisen strategiassa lukiolaistytöjen puheesta huokuu vahva itsenäinen toimija, joka uusintaa kulttuurisesti hyväksyttyä ja ajassa pysyvää tyttötapaisuutta. Sitaatti tuo esille myös sukupuolituneet binääriset koulun käytännöt, kun hiljaa takapenkissä istuva tyttö jätetään huomiotta toisin kuin hiljainen poika. Tässä strategiassa tyttöjen puheessa näyttäytyy termi ”kymppin tytöt”, joka piirtää vahvaa itsenäisen toimijan ja näkymättömän tytön kuvaa, jossa sosiaaliset suhteet ja niiden luominen nähdään toisarvoisena tai jopa opiskelua häiritsevinä seikkoina. Lukiolaistytöt puhuvat siitä, kuinka yksin puurtaminen ja rauhaan jättäminen mahdollistavat täysimääräisen keskittymisen pelkästään opintoihin. Yksin pärjäämisen strategiassa tytöt pyrkivät vastaamaan opiskelijaideaalin vaateisiin itsenäisesti ja yksin puurtamalla.

Huipulle tähtäämisen strategia

...niin sitte vaan ite lukee ja ite opiskelee ja ite tekee, ja yrittää vaan sillä kurssilla jo saada kiinni niitä ja ymmärtää itse tekemällä enemmän töitä [...] Ei oikeastaan puhuta hirveesti (jaksamisen haasteista). No lukio on vähän vapaavalintainen koulu silleen että, jos sie et osaa niin sie et osaa, jos sie oot väsyny, niin sie oot väsyny. Et jos sie et ite sano siitä jollekin tai tee jotain ite sille asialle, ni sit sie pärjäätkin sillä kurssilla niin ku pärjäätkin. Vähän hard game. (Marika, H3.)

Marikan aineistolainauksessa näkyy huipulle tähtäämisen strategialle tyypillinen kova halu menestyä lukiossa. Opiskelijaideaalin edellyttämä reippaus ja aktiivisuus (ks. Tolonen & Aapola-Kari, 2021; Timonen ym., 2016; Jarenko & Martela, 2017) ovat osittain vastakkaisia normatiivisen tyttötapaisuuden näkymättömälle kiltteydelle. ”Saamalla kiinni niitä” ja ”vähän hard game” -ilmaisut kuvastavat sitä, kuinka opiskelu on kuin kilpajuoksu, jossa opiskelijat kamppailevat suoriutumisesta keskenään (ks. Tolonen, 2018, s. 238). Tällainen kilpailullisuus ja menestyksen tavoittelu on usein yhdistetty maskuliinisuuteen (Connell, 1995). Kun opiskelijat ovat valinneet lukion itse, valittamiselle ei myöskään ole tilaa. Marika viestii, kuinka tässäkin strategiassa jaksamisen haasteet tuovat toiseuden kokemuksia ja kuinka jaksamisen haasteista ei voida puhua lukiossa. Tässä strategiassa suorittamisen kilpailuasetelmassa omaa heikkoutta ja haavoittuvuutta ei voi tuoda esille. Seuraavassa Pilvi kuvaa tälle strategialle tyypillistä menestymisen pakkoa:

Miusta vähän tuntuu siltä että tytöt jotenki ottaa koulutuksen tosi vakavasti, tytöt haluu pärjätä tytöt haluu olla huipulla, ja sitte tuleeki aika kovaa ja korkeelta jos ei pärjääkään kun on ajatellu, [...], ja sit se tuleeki ihan päin näköö et hei mä en ookaan niin hyvä ku mä oon itse ajatellut ja mä oon aivan paska vaikka ei oikeesti oo niin no tietysti ku en oo poikien saappaissa ni en tiiä mutta jotenki itelle tulee semmonen fiilis että, pojilla on vähä sillee että aha tästä kokeesta tuli nelone no ei se haittaa vedetään seuraava koe paremmi tavallaan että, hekin on sisäistänyt(eet) sen asian että pojat on poikia ja se ei haittaa. (Pilvi, H1.)

Pilvi avaa huipulle tähtäämisen strategialle tyypillistä halua menestyä, olla huipulla ja ottaa koulutus vakavasti. Vaikka tässä sitaatissa käytetään yksin pärjäämisen strategialle tyypillistä termistöä, tässä pärjäämisen voidaan tulkita tarkoittavan menestymistä. Kun tässä strategiassa on kiinnitytty maskuliinisesti virittyviin ihanteisiin, ei perinteiseen normatiiviseen tyttötapaisuuteen, nähdään opinnoissa menestyksettömyys henkilökohtaisena tappiona ja kokonaisvaltaisena huonommuutena, Pilvin sanoin ”oon aivan paska”. Tässä strategiassa resurssit kohdistetaan pelkästään opiskeluun, joten ”tullaan kovaa ja korkeelta”, jos opinnoissa ei menestykään niin hyvin kuin oli ajatellut. Yhteiskunnasta tulevat paineet jäävät yksilön ratkaistaviksi ja epäonnistuminen kohdistuu itse.

Strategian kuvauksessa voimakas halu menestyä, tehdä enemmän, on sukupuolittunutta, kun tytöt kuvaavat sitä, kuinka pojat ovat sisäistäneet, ”pojat on poikia” -asenteen, jossa poikatapainen toiminta on ikään kuin helpompaa (Gordon & Lahelma, 1998). Kuten johdannon Linnean lainauskin kuvastaa, älykkyyttä ja lahjakkuutta ei liitetä tyttöihin (ks. Kosonen, 1998) ja ilman kovaa puurtamista tytöillä ei ole oikeutta juhlia hyviä arvosanoja. Nämä toistavat sukupuolittuneita eroja, joista myös Lahelma kollegoineen (2020) kirjoittaa. He ovat tarkastelleet Pisa-raportointia sukupuolen näkökulmasta havainnoiden, että siinä tyttöjen ahdistuneisuus esitetään henkilökohtaisena ongelmana, kun poikien heikkoa menestystä käsitellään pedagogisena kysymyksenä. Pisa-raportissa kuvataan, kuinka tyttöjen itse itselleen asettamat kovat tavoitteet heijastuvat ahdistuneisuutena ja vähäisenä uskona omaan osaamiseen. Tyttöjä pyydetään ottamaan iloisesta mokaamisesta oppia pojilta. Näin ollen paineiden nähdään tulevan yksilöstä itsestään, eikä ajattelussa kyseenalaisteta kontekstin sukupuolittunutta normistoa. Seuraavassa sitaatissa Pilvi avaa sitä, kuinka opiskeluun liittyvien vaateiden vuoksi on kotona välillä aivan poikki.

Sit jotkut niin ku minä on semmosia jotka tulee kotiin ja heittää repun seinää ja lähtee kattoo Netflixiä [naurahtaa] ja mussuttaa karkkia, et sen opiskelutavan voi valita sit ite. Ja ne ketkä tekee hyvin paljon töitä kotona eikä, no mie sanon että ei oo muuta elämää kun vaan se opiskelu niin pärjää paljon paremmin lukiossa kun tämmöset, jotka rämpimällä menee sen läpi ja kolmen L:n taktiikalla et lukio lukematta läpi [naurahtaa] [...] jos pää kestää niin pärjät lukiossa, et se ei niinkään oo siitä semmosesta oppimisesta tai muusta kiinni. Koska itellä on meinannu pää hajota ihan tosi monta kertaa et ei ihan oikeesti pää enää ota stressiä vastaan enempää, et tuntuu et sekoo [...] mie oon niin ku koomassa, ja sit sen jälkeen taas kaikki on ihan normaalisti, et välillä vaa aivot tilittaa hetkeksi sit pitää laittaa vikakoodi ja sit ne toimii taas. (Pilvi, H1.)

Laudaturien tavoittelu voi johtaa siis siihen, että tulee vaihteita, jossa jaksaminen on todella koetuksella. Tässä strategiassa resurssien kohdentaminen vain opiskeluun nähdään tavoittelavana, eikä tähän kaikilla ole mahdollisuutta. Yllä olevassa Pilvin sitaatissa rämpiminen-metafora havainnollistaa hyvin yritystä menestyä paremmin pääsemättä kuitenkaan tavoitteeseen. Kotiin tullessa on ikään kuin niin täynnä kouluun liittyvien odotusten tavoittelua, että tästä täytyy irrottautua kuvainnollisesti heittämällä reppu seinään. Netflixin tuijottaminen ja karkkien mussuttaminen on tapa irrottautua menestymisen odotuksista, vaikkakin se nähdään väärintekemisenä. Tässä strategiassa tytöt kertovat siitä, kuinka opiskelutavan voi valita itse (ideaali ”tekee hyvin paljon myös kotona”) ja Pilvi on valinnut rentoutumisen (ja herkuttelun), mikä ei kuitenkaan sovi ideaaliin opiskelijuuteen. Rentoutuminen johtaa itsesyytökseen siitä, ettei ole pystynyt hallitsemaan itseä ideaalin tuottaman paineen alla.

Tälle strategialle tyypillinen opinnoissa ponnistelu ja jatkuva aktiivinen menestyksen tavoittelu voivat johtaa kuitenkin jaksamisen haasteisiin, Pilvin sanoin siihen, kuinka kotona ”aivot tilitää”. Vastuu toiminnasta siirretään itsestä ja omasta tahdosta ulkopuolisille aivoille, jolloin itseä ei voi syyllistää epäonnistumisesta. Siinä missä Netflixin tuijottaminen ei ole sallittua, aivojen tiltaaminen on. Aivoista rakennetaan Pilvin lainauksessa erillinen ja omalakinen toimija, ”itellä on meinannu pää (ei minä itse) hajota”, johon ei saada vastaavalla tavalla yhteyttä kuin esimerkiksi koulun aikuisiin. Tässä strategiassa jaksamisen haasteita ei voida näyttää lukiokontekstissa, joten aivot irrallisena toimijana ovat ainoa asia, millä omaa jaksamattomuuttaan on legitiimiä kuvata. Aivot myös käytetään välillä kotikorjaamolla, kun ne tiltaavat, ja sama tekemisen intensiteetti jatkuu tämän jälkeen. Opettajat, jotka mahdollistavat opinnoissa menestymisen, kuvataan ikään kuin sparraajina tai valmentajina ja opettaja-oppilas-suhteeseen hakeudutaan aktiivisesti. Tunnollisuudesta ja ahkeruudesta saadaan heiltä kunniaa. Tässä strategiassa on kuitenkin vaikea vetää rajaa sen suhteen, mikä tekeminen riittää.

Pakotetun vastuun kritisoinnin strategia

Mut kyllähän nyt siis kerrottiin että lukiossa, on vapautta mut on vastuuta, kukaan ei sanonu suoraan mulle, että se opettaja ei halua että, tai että se opettaja ei yritä saada sinua osaamaan tai oppimaan, vaan se opettaja antaa sinulle tietoa, jota sinä voit hyödyntää. Sanottiin just silleen että, lukiossa on vapautta ja vastuuta ja pitää kantaa itse huolta opiskelusta. Siis niinhän se nyt onkin mutta siis, emmie nyt aatellu et noin paljon, pitää huolehtia itse siitä että on tarpeeks käyny kurssija ja ne kurssit ottaa oikeessa vaiheessa vuotia että ne rytmittyy oikeella tavalla ne kurssit ja (-) tämmöstä pitää huolehtii ite. Siihen se perustuu että, lukiossa on jo sit paljon rennompaa että, (-) se opettaja ei valvo tai vahdi että keskityt sie siihen asiaan oikeesti vai teet sie jotain ihan muuta. (Marika, H3.)

...tää nyt on taas ihan ääripäävertaus [naurahtaa] mutta jos yläkoulussa kohtellaan lapsena niin lukiossa sitte enemmän aikuisempina nii on se aika iso (muutos). (Minttu, H8.)

Marikan ja Mintun aineistositaatit nostavat esiin opiskelijaideaalille tyypillisen itseohjautuvuuden odotuksen (ks. Jarenko & Martela, 2017, s. 12). Itseohjautuvuutta edellytetään lukiolaisilta heti yläkoulusta lukioon siirryttäessä, mutta siihen suhtaudutaan kriittisesti täs-

sä pakotetun vastuun kritisoinnin strategiassa. Opiskelijaideaalin itsellinen vastuu tuo paineita yksilöille, jotka eivät näe vapauden tuomaa hyötyä. Strategiassa kokemus huijatuksi tulemisesta on johtanut opiskelijaideaalin kyseenalaistamiseen. Suhde sukupuoleen jää tässä strategiassa ohuemmaksi. Toisaalta kriittinen tapa suhtautua tuo ilmi sen, että tässä strategiassa tytöt eivät ole myöskään alistuneita normatiivisen tyttöyden kiltille ja vetäytyvälle ihanteelle. Lukiokontekstin opiskelijaideaaliudessa opiskelijoiden oletetaan olevan vapaita valitsemaan vastuullisesti ja seisomaan omien valintojensa takana (ks. Keskitalo-Foley ym., 2010). Marika kuvaa, ettei kukaan valvo ja vahdi opiskelijan tekemisiä, vaan hänellä on itsellään vastuu siitä, että hän on aktiivinen tunneilla ja oppii opeteltavat asiat. Marika puhuu myös opettajuuden muutoksesta todetessaan, ettei opettajan tehtävä enää ole lukiossa saada opiskelijat osaamaan, vaan opiskelijoiden täytyy mukautua jokaisen opettajan opetustyyliin, jolloin suhde opettajiin nähdään kompleksisena. Pakotetun vastuun kritisoinnin strategiassa tytöt vertaavat puheessaan itseään ja toimintaansa myös muihin laajempiin elämäntilanteisiin ilmiöihin, kuten Minttu seuraavassa avaa:

No jos miettii lukiota nii tietenki liittyy tässä iässä vielä kaikki identiteetin haaku miten se muuttuu, oma ympäristö, sosiaaliset suhteet. [...] mä aina ihmettelen miten muut saa tän tässä ajassa tehty et mä en oo ees alottanu. Mut se voi olla sit tietenki vaan oma kokemus, varsinki jos on tota ADHD-taustaa. Aika kovalla siellä joku on tai siis onhan se kaikille tosi rankkaa varmasti, se opiskelu. (Minttu, H8.)

Lukiossa odotus vastuunotosta mielletään tyttöjen puheessa aikuistumisen vaateena, joka ei tunnista heidän ikävaiheeseensa liittyviä identiteettihaasteita tai kasvuun ja kehitykseen liittyviä ilmiöitä, vaan lukio ikään kuin pakottaa kiirehtimään. Edellä olevassa sitaatissa Minttu myös suhteuttaa opiskelun vaateita siihen, että kaikilla on tosi rankkaa. Normalisoiva puhe oikeuttaa hänelle tunteen opiskelujen vaativuudesta samalla mitätöiden omat avuntarpeet. Vaateisiin sopeutumisen vaikeus on rohkaissut pakotetun vastuun kritisoinnin strategiassa tyttöjä kriittisesti tarkastelemaan opiskelijuuden vaateita. Tämä kriittinen ja kompleksinen suhtautuminen tuli näkyväksi haastattelutilanteissa, mutta tytöt eivät nähneet, että sille olisi julkista tilaa lukiossa.

Normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategia

Kyl mä sanoisin että mää oon ihan hyvä opiskelija, et en mikään semmonen kymppin opiskelija kuitenkaan [...] noi arvosanat on arvosanoja [...] niin musta on ollu kiva olla päättämässä juttuja ja järjestämässä tapahtumia siinä koulun ohel-, et se koulu ei oo pelkkää sitä opiskelua vaa et sit siinä on kaikkee väriä mukana. Et saa olla tekemässä ja, onhan se kiva välillä olla poissa joltain matikan tunnilta tai muulta [naurahtaa], et pysyy semmonen mielenkiinto siihe arkeen nii, mää koen et se on tehny musta semmosen, semiaktiivisenki opiskelijan. (Neea, H6.)

Neean sitaatti kuvastaa hyvin normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategiaa, jossa tytöt puhuvat siitä, kuinka opiskeluun liittyvät vaateet ovat tuoneet elämänpiirin ja resurssien kapeutumista, ja kuinka he ovat löytäneet oman tavan (ks. Jokinen, 2004; Tolonen, 2018) olla tyttöinä lukiossa. Lukio antaa opiskelun rinnalla muitakin merkityksellisiä

sisältöjä ja kiinnittymisen paikkoja. Täten tällainen vaihtoehtoinen kapinallisasenne ei saa sosiaalista hyväksyntää ja tässä strategiassa tytöt näkevät itsensä ”semiaktiivisinä” tai ”ihan hyvinä” opiskelijoina, vaikka saisivatkin hyviä arvosanoja. Tällainen muihin strategioihin nähden poikkeava suhde normatiiviseen tyttötapaisuuteen ja sen vastustaminen – esimerkiksi poissaolot matematiikan tunneilta ja opiskelun sivuuttaminen – voidaan nähdä liian voimakkaana tapana ajatella ja toimia. Kuten Jokinen (2004) kiteyttää, sukupuolitapaisuuden noudattamatta jättäminen tekee toimijasta luonnottoman ja tuo näin näkyviin tapaisuuden normatiivisen voiman. Irrottautumiselle ei tämän uhkan vuoksi haeta legitimitettiä lukion opiskelukontekstista, vaan tässä strategiassa ollaan kiinnittyneinä muihin sosiaalisiin yhteisöihin ja itselle merkityksellisiin asioihin.

Seuraavassa Janika kuvailee sitä, että ylioppilaskirjoitukset eivät määrittele ihmisyyttä tai välttämättä vaikuta tulevaisuuden menestymiseen, vaan ne ovat yksi etappi elämässä, jonka eteen ei tarvitse tehdä töitä uupumukseen asti. Hän kuitenkin painottaa, että irrottautuminen on kiinni omasta ajatusmaailmasta ja vaatii kriittistä reflektiota. Samalla hän korostaa normatiivisen tyttötapaisuuden vahvaa opiskeluun panostamisen kulttuuria, joka joillakin tytöillä on mennyt liiallisuuksiin.

Meidän lukiossa paljon niitä jotka on oikeesti sillee et ne lukee itsensä uuvuksiin, mutta se on vaan koska niitten on pakko olla hyvä tässä aineessa et. [...] Osa luulee et ne on tosi, onha ne tosi tärkeit kirjutukset. Se että ne määrittelee, oikeesti että minkälainen ihminen sä oot tai loppuelämäks muka että miten sulla, tulee menestymään pelkkien kirjutusten nii ehkä se on, just omasta ajatusmaailmasta kiinni ja miten asiat näkee. Mun mielestä YO-kirjutukset on vaa semmonen. Se on että mä pääsen lukion läpi ja mä toivon et mä menestyn sitte hyvin. Mutta, sit joillain se on vähä, menee yli. (Janita, H5.)

Janitan sitaatti kertoo myös siitä, kuinka irrottautumista on täytynyt tehdä esimerkiksi opiskelumäärän suhteen, koska työt eivät tekemällä lopu. Tytöt kertovat, että normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautuminen on vaatinut myös institutionaalisen habituksen ymmärtämistä. Tämä tarkoittaa paikallisen lukiokontekstin tuntemusta ja sen käsitystä siitä, millaista opiskelijuutta ja tyttöyttä siellä arvostetaan (Reay ym., 2001). Janita tuo esiin, kuinka lukiolaistytöt kokevat lukiodien eroavan vaativuudeltaan. Lisäksi ympäristö ja muut opiskelijat luovat paineita olla tietynlainen.

Et kaikki ajattelee että me ollaan täällä ja meidän pitää olla hyviä vaikka, kuukaan ei oikeesti vaadi sitä. Nii sit se tulee semmonen, ryhmäefekti et ”okei pitää olla hyvä”. Itelle pitänyt käyttää sitä aivotyöskentelyä et, et ”hitto mä sainki tästä M:n tästä et tää oliko huono” ja sit oikeesti, se ei todella ole huono arvosana. (Janita, H5.)

Tytöt peilaavat omaa suoriutumistaan toisiinsa ja irrottautuessaan he ovat ymmärtäneet esimerkiksi suhteuttaa arvosanoja toisien lukiodien arvosanoihin, jotta heille ei kasaudu liikaa paineita menestyä. Tässä on kyse aktiivisesta, kriittisestä yhteiskunnan, lukiokontekstin ja normatiivisten vaateiden tarkastelusta sekä niistä irrottautumisesta. Lukiolaistytöt kuvaavat sitä, kuinka normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautuminen on johtanut hyvinvoinnin tasapainoon ja arjen mielekkyyteen.

Strategioiden yhteenvetoa ja vertailua

Edellä eritellyt strategiat ilmentävät lukiolaistytöjen moninaisia tapoja neuvotella ja rakentaa suhdetta lukion opiskelijaideaaliiin. Vedämme seuraavassa yhteen strategioiden keskeisiä piirteitä ja käymme keskustelua aiemman tutkimuksen kanssa.

Yksin pärjäämisen strategia kytkeytyy aineistossa keskeisimmin perinteisen kiltin tytön rooliin, johon liittyy toimintatapoina yhtäältä itsensä haastaminen ja toisaalta vetäytyminen ja näkymättömyys. Tämä on nostettu esiin myös aiemmissa tutkimuksissa tyttöjen käyttäytymisodotuksena koulussa (ks. Ojala ym., 2009; Tarmo, 1992). Tähän käyttäytymisodotukseen mukautuminen saattaa kuitenkin tuottaa myöhemmin hankaluuksia itsevarmuutta ja tilan ottamista vaativassa yliopistokontekstissa (Käyhkö, 2011b, s. 421). Huipulle tähtäämisen strategiassa nähdään myös opiskeluun panostamisen tärkeys, mutta tämä näyttää edellyttävän maskuliinisia kilpailullisuuden ja menestyksen tavoittelun keinoja (Connell, 1995). Toisaalta tässä strategiassa menestyksen tavoittelu vaatii tytöiltä kovaa puurtamista, jota ilman ei ole oikeutta juhlia hyviä arvosanoja. Ahvensalmi ja Vanhalakka-Ruoho (2012, s. 30–31) nostavat esille, kuinka koulumenestys määrittelee nuorta koko opintopolun ajan, ja etenkin tyttöjen kohdalla rooli vastuunsa kantavina ja opiskelunsa moitteettomasti hoitavina korostuu. Pakotetun vastuun kritisoinnin strategiassa tytöt kritisoivat vahvasti lukion vaatimaa nopeaa aikuistumista. Suhde sukupuoleen jää tässä strategiassa kauemmas, mutta toisaalta tässä kriittisessä tavassa suhtautua lukion odotuksiin tytöt eivät myöskään alistu normatiivisen tyttötapaisuuden vetäytyvälle ihanteelle. Normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategiassa tytöt ovat kriittisesti pohtineet heihin kohdistuvia normatiivisia vaateita, joista he ovat irrottautuneet. Tämä normatiivisen tyttötapaisuuden noudattamatta jättäminen tuo esille konteksteissa olevan sukupuolitapaisuuden voiman (Jokinen, 2004), mikä on tehnyt heistä ”vain ihan hyviä ja semiaktiivisia” opiskelijoita.

Tyttöjen eri strategiat antavat mahdollisuuden tarkastella myös tyttöjen suhdetta lukio-toimijoihin, mikä on osaltaan tärkeää pohdittaessa muiden tutkimusten esiin nostamaa huolta tyttöjen jaksamishaasteista lukiossa. Myönteisin suhde lukiotoimijoihin rakentuu huipulle tähtäämisen strategiassa, jossa tytöt kuvaavat, miten lukiotoimijat mahdollistavat oppimisen ja opinnoissa pärjäämisen. Etäisimpänä suhde näyttäytyy yksin puurtamisen strategiassa, jota leimaa sen painottaminen, että lukiotoimijoita ei haluta kuormittaa omilla haasteilla ja normatiivista tyttötapaisuutta pyritään toteuttamaan yksin pärjäämällä. Normatiivinen tyttötapainen kiltti ja kuuliainen käytös hyvine arvosanoineen kuitenkin estää opettajia näkemästä yksin pärjäämisen kamppailua ja kipua (ks. Käyhkö, 2011b, s. 98). Pakotetun vastuun kritisoinnin strategiassa suhde lukiotoimijoihin näyttäytyy kompleksisena, kun tytöt yhtäältä haluaisivat kiinnittyä suhteeseen, mutta kritisoivat samalla toimijoilta tulevaa painetta liian aikaisesta pakotetusta vastuunottamisesta ja aikuistumisesta. Heidät on ikään kuin huijattu vapauden ja vastuun puheella. Normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategiaa luonnehtii kiinnittyminen koulun ulkopuolisiin sosiaalisiin yhteisöihin. Lukiotoimijoihin kiinnitytään tytöille merkityksellisten seikkojen kautta.

Tyttöjen strategiat yksin pärjäämisessä ja huipulle tähtäämisessä ovat siis keskenään vastakkaisia. Siinä missä yksin pärjäämisen strategiassa tytöt kiinnittyvät normatiiviseen tyttötapaisuuteen vetäytyen ja pyrkivät olemaan näkymättömiä sivustaseuraajia, huipulle tähtäämisen strategiassa tyttöjen toiminnassa kuvastuu reippaus ja yliaktiivisuus. Toimintatapa vahvistaa Schramlin työryhmän (2011) näkemystä siitä, että tyttöyden arvostus rakentuu vaatimukselle tyttöjen jatkuvasta ponnistelusta. Lukiossa tyttöjen ponnistelu näyttäytyy sekä vetäytyvänä yksin pärjäämisellä että kamppailevana ja suorittavana kilpailuna, joissa molemmissa strategioissa hyvinvoinnin ylläpitäminen on haasteellista. Vain normatiivisesta

tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategiassa tytöt kertovat hyvinvoinnin olevan tasapainossa. Tämä on kuitenkin ristiriitaista sen vuoksi, että he kuvaavat olevansa vain ”ihan hyviä” opiskelijoita. Ristiriitaisuus paljastaa sukupuolittuneet käytännöt ja odotukset, jotka ohjaavat toimintaa sukupuolelle oletetulla tavalla (Ojala ym., 2009). Kun strategia poikkeaa näistä normeista, tytöt kokevat olevansa sukupuolen väärintekijöitä. Käyhkö (2011a) avaakin, kuinka koulun arjessa olevat eriarvoisuuden käytänteet voivat olla sekä opiskelijoille että opettajille huomaamattomia ja piilossa olevia.

Strategioissa on läsnä jännite julkisen ilmaisun rajoitusten ja lukiokontekstin käyttäytymisnormien välillä. Tytöiltä odotetaan tietynlaista olemista ja toimimista. Lukiolaistyttyjen liikkumatila on kaventunut vaateiden vuoksi. Tytöt ovat kuitenkin usein tietoisia vallalla olevasta normatiivisesta tyttötapaisuudesta. Ajoittain kapinoiva puhetapa haastattelutilanteessa sekä vaikeneminen ja vetäytyminen lukiokontekstissa osoittavat sen, ettei ideaaleja kyseenalaistavalle puheelle ole tilaa lukiokontekstissa. Toisaalta Ojala kollegoineen (2009, s. 30) toteaa, että kokemus toisin tekemisestä, jossa vastustetaan sukupuolittavaa voimaa, mikä tulee erityisesti ilmi normatiivisen tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategiassa, voi avata uusia mahdollisuuksia sekä itsen että ympäristön muutokseen ja toisaalta haastaa tarkastelemaan laajemminkin tasa-arvotyötä (ks. Korolczuk & Graff, 2018).

Kohti sukupuolisensitiivisempää koulujärjestelmää

Kysyimme tässä artikkelissa, millaisia strategioita on tunnistettavissa tyttöjen tavoissa rakentaa suhdetta lukiossa läsnä olevaan opiskelijaidealiin, ja millaisia sukupuolittuneita merkityksiä ne saavat. Lukiolaistyttyjen puheesta jäsenimme neljä strategiaa, joita ovat yksin pärjäämisen, huipulle tähtäämisen, pakotetun vastuun kritisoinnin ja normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategia. Tutkimus tekee näkyväksi lukiolaistyttyjen moninaisia tapoja jäsentää omaa paikkaansa lukiolaistyttyinä tässä ajassa. Tutkimuksemme herättää pohtimaan kulttuurisesti yksioikoisia käsityksiä tytöistä sekä osallistuu keskusteluun lukiokoulutukseen sisältyvistä eriarvoistavista käytännöistä (ks. Käyhkö, 2011a). Tutkimuksemme strategiat tuovat esille sen, kuinka lukiolaistyttyt kokevat lukio-opiskelun ja opiskeluun panostamisen tärkeänä asiana. Strategiat valottavat myös tyttöjen moninaisia tapoja olla ja toteuttaa itseään tyytyväisinä samalla haastaen perinteistä tyttötapaisuutta ja kiltin tytön kuvaa (Kosonen, 1998; Käyhkö, 2011a; Ojala ym., 2009; Tarmo, 1992).

Tutkimuksessamme rajoitteena on binäärinen jako tyttöihin ja poikiin, jolloin tällainen kaksijakoinen tarkastelu voi peittää alleen sukupuolen moninaisuuden (esimerkiksi muunsukupuolisten) tarkastelun. Tutkimuksessamme keskittyminen tyttöihin tuo kuitenkin ilmi ryhmien sisäiset erot, jotka voivat olla suurempia kuin ryhmien väliset erot (Arnesen ym., 2008; Lahelma, 2005.) Tutkimuksemme ei myöskään tuo näkyväksi lukiolaispoikien arkea tai ota kantaa poikatapaisuuteen. Painotamme kuitenkin sitä, ettei tarkoituksemme ole uusintaa perinteistä sukupuolijakoa, vaan tunnistaa sukupuoleen yhteydessä olevia eriarvoisuuden mekanismeja (Laihiala & Ohisalo, 2017), oppilaiden toimintaa rajaavia ja määritteleviä sukupuoleen sidoksissa olevia normatiivisuuksia, tapoja, käytäntöjä ja rakenteita (Davies, 2006; Tolonen, 2001). Tytöt toivat haastatteluissa esille myös muita heihin kohdistuvia odotuksia ja opiskeluun vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi sosiaalisen median, oppimisen haasteet, vertaissuhteet ja perhetilanteet, jotka rajasimme tutkimuskysymyksen kohdentumisen myötä tästä artikkelista pois.

Lukiolaistyttyjen stressikokemukset, perfektionismi, pahoinvointi ja uupuminen herättävät keskustelua niin Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa (Hagquist, 2009; Låftman ym.,

2013; Låftman & Modin, 2012; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023; Tuominen ym., 2021). Sukupuolentutkimuksellinen tarkastelumme antaa uudenlaisen tulokulman hyvinvoinnin tarkasteluun. Sekä yksin pärjäämisen ja huipulle tähtäämisen että pakotetun vastuun kritisoinnin strategiassa tytöt kuvaavat jaksamisen haasteitaan. Tämä kuvastaa sitä, kuinka lukion odotukset ja kontekstin tyttöihanteet tuottavat tytöille paineita. Samalla he puhuvat siitä, kuinka jaksamisen haasteita ei voi tuoda esille lukiokontekstissa, ja ne tuottavat vääränlaisuuden kokemuksia. Vain normatiivisesta tyttötapaisuudesta irrottautumisen strategiassa tytöt kuvaavat hyvinvointinsa olevan tasapainossa. Median tuoma huolipuhe poikien pärjäämisestä tyttöistyvässä koulussa (mm. Lahelma, 2005) sivuuttaa tyttöoletettujen kohtaamat haasteet.

Lukiolaistytöjen olemisen tilaa kaventavat sekä normatiivinen tyttötapaisuus että yhteiskunnasta tulevat vaatimukset ja opiskelijaidealin odotukset. Sivenius ja Armila (2021) esittävät tämänkin tutkimuksen kannalta relevanttia kritiikkiä sitä kohtaan, miten itseohjautuvaa ja vastuullista asennetta nuorilta odotetaan jo turhan aikaisin (ks. myös Tolonen & Aapola-Kari, 2021). Lukiossa ei oteta huomioon nuoruutta ja siihen liittyviä kasvatuksellisia ilmiöitä, vaan opiskelijoilta odotetaan aikuismaista vastuunottoa ja itsellistä pärjäämistä (ks. Souto, 2014). Tämä herättää pohtimaan, missä on tilaa erehtyvälle, kokeilevalle ja itseään ajan kanssa etsivälle nuorelle. Lahelma kollegoineen (2020) painottaakin, että olisi suhtauduttava kriittisesti näihin arjen eriarvoistaviin viesteihin, joita nuoret saavat ympäröivästä yhteiskunnasta, jotta he pysyisivät koulutuksessa mukana. Tutkimuksemme kautta haluamme kriittisesti ja laajemmin pohtia sitä, millaisia ihanteita ja arvoja me lukiossa vaalimme ja millaiseen ihmisyyteen koulumaailmamme kasvattaa. Lukiolaistytöt ovat aktiivisia reflektiivisiä toimijoita, ja heidät tulisi ottaa mukaan täysivaltaisesti uudistettaessa lukiodien toimintakulttuureita yhä tasa-arvoisempaan suuntaan.

Tutkimuksemme huomion kohteena ovat tyttöihin ja tyttöyteen kohdistuvat odotukset. Kuten Ojala kollegoineen (2009) toteaa, sosiaalisten ja kulttuuristen säädösten ja mahdollisuuksien kriittinen tarkastelu voi paljastaa sen, kuinka normitettua ja tapaistunutta arkemme on. Vanttaja (2002, s. 14) kuvaa, kuinka koulutukseen kiinnittymisessä on kysymys opiskelijoiden halusta ja kyvystä toimia koulun kulttuurin edellyttämällä ja arvostamalla tavalla. Haastamme tutkimuksellamme pohtimaan sitä, millainen tyttöys on arvostettua, sallittua ja suotavaa. Tutkimuksemme tuo ilmi myös sen, kuinka arvosanoihin mitattuna tytöt voivat näyttää hyvinvoivilta, mutta taakse saattaa kätkeytyä monenlaisia huolia, jotka kytkeytyvät vahvasti sukupuoleen ja sukupuolittuneisiin vaateisiin. Tutkimuksemme nostaa esiin tarpeen lisätä opettajan koulutukseen sukupuolitietoisuuden ja -vastuullisuuden sisältöjä. Jo toimessa olevien opettajien tulisi tiedostaa omat, koulukontekstissa ja kulttuurissamme vallitsevat sukupuolistereotypiat sekä eriarvoistavat viestit ja käytänteet. Samalla olisi tarkasteltava koulujen tasa-arvosuunnittelutyötä, opetussuunnitelmien tasa-arvokuvauksia ja lukiodien sukupuolittavia käytäntöjä (ks. Myyry, 2020). Suomalaiset suhtautuvat jokseenkin myönteisesti sukupuolten tasa-arvoon, mutta tutkimukset nostavat edelleen esille rakenteissa olevia sukupuolittuneita ja sosiaalisia eriarvoisuuksia tuottavia käytäntöjä. Suomalainen koulu on hidas muuttumaan. Kuten monet sukupuolen tutkijat (ks. esim. Ylöstalo, 2019; Käyhkö, 2011a) ovat esittäneet, myytti Suomesta tasa-arvon maana on este pitkäjänteiselle ja tehokkaalle kehitystyölle.

Käytetty aineisto

Haastattelut lukiolaistytöille (N=11) syksyn 2020 ja kevään 2021 aikana. Haastattelijana Heli Pesonen. Haastateltavien pseudonymisoidut nimet: Pilvi, Carita, Marika, Essi, Janita, Neea, Roosa, Minttu, Alisa, Linnea sekä Soili. Haastatteluaineisto sekä litteroinnit Heli Pesosen hallussa.

Kirjallisuus

- Aapola, S. (2003). Peruskoulun ikäjärjestyksistä: esimerkkinä murrosikä. Teoksessa E. Lahelma & T. Gordon (toim.), *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet* (s. 108–114). Opetusvirasto.
- Ahvensalmi, S. & Vanhalakka-Ruoho, M. (2012). Opinnoissa menestyvien lukiotyttöjen koulu-uupumus elämänhistorian kontekstissa. *Nuorisotutkimus*, 30(4), 21–33.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. (2000). *Kasvatussosiologia*. WSOY.
- Arnesen, A.-L., Lahelma, E. & Öhrn, E. (2008). Travelling discourses on gender and education: The case of boys' underachievement. *Nordisk Pedagogik*, 28(1), 1–14. <https://www.idunn.no/doi/abs/10.18261/ISSN1891-5949-2008-01-01>
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Davies, B. (2006). Subjectification: The Relevance of Butler's Analysis for Education. *British Journal of Sociology of Education*, 27(4), 425–438. <http://dx.doi.org/10.1080/01425690600802907>
- Gordon, T. & Lahelma, E. (1992). Tyttöjen toiseus opetuksessa ja koulutuksessa. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.), *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa* (s. 314–327). Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Gordon, T. & Lahelma, E. (1998). Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska (toim.), *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti* (s. 251–280). Vastapaino.
- Hagquist, C. (2009). Psychosomatic health problems among adolescents in Sweden – are the trends gender related? *European journal of public health*, 19(3), 331–336. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckp031>
- Haraway, D. (2013). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective 1. Teoksessa M. Wyer, M. Barbercheck, D. Cookmeyer, H. Ozturk & M. Wayne (toim.), *Women, science, and technology* (s. 455–472). Routledge.
- Jarenko, K. & Martela, F. (2017). Itseohjautuvuus – Miten organisoitua tulevaisuudessa? Alma Talent Oy.
- Jokinen, E. (2004). Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.), *Ruumis töihin! Käsité ja käytäntö* (s. 285–304). Vastapaino.
- Jokinen, E. (2017). Sote-seikan sukupuoli. Teoksessa T. Eskelinen & H. Harjunen (toim.), *Tehostamistalous* (s. 52–75). SoPhi 134. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6978-3>
- Keskitalo-Foley, S., Komulainen, K. & Naskali, P. (2010). Risto Reipas riskinottaja. Koulutuspolitiikan tavoitteleva ihannekansalainen. Teoksessa K. Komulainen, S. Keskitalo-Foley, M. Korhonen & S. Lappalainen (toim.), *Yrittäjyyskasvatus hallintana* (s. 15–36). Vastapaino.
- Korolczuk, E. & Graff, A. (2018). Gender as ”Ebola from Brussels”: The Anticolonial Frame and the Rise of Illiberal Populism. *Signs*, 43(4), 797–821. <https://doi.org/10.1086/696691>

- Koski, L. (2020). Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 157–172). Gaudeamus.
- Koski, L. (2003). Naisten paikat miesten maailmassa. Näkökulmia sosiologiseen naistutkimukseen. Teoksessa R. Turunen & M. Roivas (toim.), *Mikä ero? Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta* (s. 273–293). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kosonen, U. (1998). Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta. *Yhteiskuntatieteiden, valtiopin ja filosofian julkaisuja* 21. SoPhi.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. (2023). *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023*. THL. <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely>
- Käyhkö, M. (2006). Siivoojaksi oppimassa. *Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Joensuun yliopistopaino.
- Käyhkö, M. (2011a). Koulu tyttötutkimuksen näyttämönä. Teoksessa K. Ojanen, H. Mulari & S. Aaltonen (toim.), *Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen* (s. 89–133). Vastapaino.
- Käyhkö, M. (2011b). Vieras omassa perheessä. Koulussa hyvin menestyneiden tyttöjen koulunkäynti työläisperheessä. *Kasvatus*, 42(5), 415–426.
- Laaksonen, L. M., Niemi, A.-M. & Jahnukainen, M. (2021). Study Counselling Experiences and Educational Routes of Girls with Immigrant Backgrounds. Teoksessa L. Arnell & M. A. Vogell (toim.), *Living Like a Girl: Agency, Social Vulnerability and Welfare Measures in a European Context* (s. 147–163). Berghahn books. <http://hdl.handle.net/10138/565821>
- Lahelma, E. (2023). Controversies and Challenges in the History of Gender Discourses in Education in Finland. Teoksessa M. Thrupp, P. Seppänen, J. Kauko & S. Kosunen (toim.), *Finland's Famous Education System: Unvarnished Insights into Finnish Schooling* (s. 257–272). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8241-5_16
- Lahelma, E. (2006). Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.), *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa* (s. 136–156). Osuuskunta Vastapaino.
- Lahelma, E. (2005). School grades and other resources: The “failing boys” discourse revisited. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies*, 13(2), 78–89. <https://doi.org/10.1080/08038740500365374>
- Lahelma, E., Lappalainen, S. & Kurki, T. (2020). PISA-arvioinneissa rakentuva tasa-arvo ja sukupuoli. *Sukupuolentutkimus*, 33(3), 5–20.
- Laihia, T. & Ohisalo, M. (2017). Leipäjonot sukupuolisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden mittarina. *Sosiologia*, 54(2), 128–148. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124286>
- Låftman, S., Almquist, Y. & Östberg, V. (2013). Students' accounts of school-performance stress: a qualitative analysis of a high-achieving setting in Stockholm, Sweden. *Journal of Youth Studies*, 16(7), 932–949. <https://doi.org/10.1080/13676261.2013.780126>
- Låftman, S. B. & Modin, B. (2012). School-performance indicators and subjective health complaints: Are there gender differences? *Sociology of Health & Illness*, 34(4), 608–625. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2011.01395.x>
- Murberg, T. A. & Bru, E. (2004). School-Related Stress and Psychosomatic Symptoms Among Norwegian Adolescents. *School Psychology International*, 25(3), 317–332. <https://doi.org/10.1177/014303430404690>

- Myrsky, S. (2020). Sukupuolten tasa-arvon diskursiivinen murros perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteiden 2004 ja 2014 välillä. *Kasvatus*, 51(3), 330–342.
- Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (2009). Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministi-siä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.), *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa* (s. 13–38). Osuuskunta Vastapaino.
- Ojanen, K. (2012). Tyttö tutkimus. Teoksessa. T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* (s. 123–127). Osuuskunta Vastapaino.
- Ojanen, K. (2022). Katsaus tyttö tutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin. Teoksessa K. Ojanen, H. Mulari & S. Aaltonen (toim.), *Entäs tytöt. Johdatus tyttö tutkimukseen* (s. 2–15). Osuuskunta Vastapaino.
- Opetushallitus. (2019). *Ohjauksen järjestäminen lukiokoulutuksessa*. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ohjauksen-jarjestaminen-lukiokoulutuksessa>
- Paule, M. (2016). *Girlhood, Schools, and Media: Popular Discourses of the Achieving Girl* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315733043>
- Reay, D., David, M. & Ball, S. (2001). Making a difference?: Institutional habitus and higher education choice. *Sociological Research Online*, 5(4), 14–25. <https://doi.org/10.5153/sro.548>
- Rutledge, P. & Hogg, J. L. (2020). In-Depth Interviews. Teoksessa J. Bulck (toim.), *The International Encyclopedia of Media Psychology*. <https://doi.org/10.1002/9781119011071.iemp0019>
- Schraml, K., Perski, A., Grossi, G. & Simonsson-Sarnecki, M. (2011). Stress symptoms among adolescents: the role of subjective psychosocial conditions, lifestyle, and self-esteem. *Journal of Adolescence*, 34(5), 987–996. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2010.11.010>
- Sivenius, A. & Armila, P. (2021). Vuosi lähempänä hautaa? Törmäyksiä demokraattisessa kouluyhteiskunnassa. *Kasvatus & Aika*, 15(3–4), 227–244. <https://doi.org/10.33350/ka.107863>
- Souto, A.-M. (2011). *Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 110.
- Souto, A.-M. (2014). ”Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu”: Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 32(4), 19–35.
- Tarmo, M. (1992). Tytöt ne mutisee mekkoosa. Opettajien käsityksiä tytöistä. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.), *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa* (s. 284–300). Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- TENK. (2023). *Tutkimuseettinen neuvottelukunta, ohjeet ja aineistot*. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot>
- Timonen, E., Silvonen, J. & Vanhalakka-Ruoho, M. (2016). Nuorten uramuuntuvuus toisen asteen opintojen alussa. *Psykologia*, 51(3), 191–208. <https://doi.org/10.62443/psykologia.v51i3.145010>
- Tolonen, T. (2001). *Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Gaudeamus.
- Tolonen, T. (2018). Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen: nuorten elämäntyylit ja luokkaerot. Teoksessa T. Tolonen (toim.), *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* (s. 226–254). Julkaisuja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura; Vuosikerta 83. Vastapaino. <https://blogs.helsinki.fi/tatolone/files/2018/10/Tolonen-2018-luokka-ja-sukupuoli-artikkeli.pdf>
- Tolonen, T., Vehkalahti, K. & Aapola-Kari, S. (2021). Toiveita ja tulevaisuuksia. Nuorten koulutukselliset jatkumot ja säröt toisella asteella. Teoksessa K. Vehkalahti, S. Aapola-

- Kari & P. Armila (toim.), *Sata nuorta, sata polkua aikuisuuteen* (s. 109–150). Verkkojulkaisuja 175: Nuorisotutkimusseura ry. <https://doi.org/10.57049/nts.857>
- Tolonen, T. & Aapola-Kari, S. (2021). Nuorten toisen asteen koulutusvalinnat: pääomat, strategiat ja koulutuksellisen arvon muotoutuminen. *Sosiologia. Vuosikerta* 58(2), 103–118.
- Tuominen, H., Kuusi, A., Pulkka, A.-T., Tapola, A. & Niemivirta, M. (2021). Täydellisyysteen pyrkimistä ja huolta omista suorituksista? Lukiolaisten perfektionismi ja opiskeluhyvinvointi. *Kasvatus*, 52(2), 209–222. <https://doi.org/10.33348/kvt.111445>
- Vanttaja, M. (2002). *Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7411-05-6>
- West, P. & Sweeting, H. (2003). Fifteen, female and stressed: changing patterns of psychological distress over time. *Journal of child psychology and psychiatry*, 44(3), 399–411. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00130>
- Ylöstalo, H. (2019). Mitä tasa-arvoasenteet kertovat tasa-arvosta? Teoksessa M. Teräsaho & J. Närvi (toim.), *Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyyseja tasa-arvobarometrasta 2017*, 17–31. Helsinki: National Institute for Health and Welfare and Ministry of Social Affairs and Health. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-314-4>

KM Heli Pesonen työskentelee väitöskirjatutkijana ja yliopisto-opettajana Itä-Suomen yliopistossa opinto- ja uraohjauksen koulutuksessa.

DOS Anne-Mari Souto työskentelee professorina (ma.) Itä-Suomen yliopistossa opinto- ja uraohjauksen koulutuksessa.

YTT, KM Toni Kosonen työskentelee opinto- ja uraohjauksen yliopistonlehtorina Jyväskylän yliopiston Opettajankoulutuslaitoksella.